

Pierre Bourdieu i jego wkład we współczesną socjologię polityki

JAROSŁAW CHARCUŁA

Akademia Ignatianum w Krakowie
Kraków

ORCID: 0000-0002-8470-7374

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł ma na celu wprowadzenie do myśli Pierre'a Bourdieu, aby pełniej ukazać znaczenia jego pracy dla teorii społecznej. Z tego powodu dokonany został przegląd głównych pojęć, które są obecne w jego pracach. Koncepcja Bourdieu ma duże znaczenie dla socjologii politycznej a szerzej – całej teorii społecznej. Pozwala ona na kompleksowe ujęcie metodologiczne, które stanowi przestrzeń dla interpretacji struktury współczesnego społeczeństwa w kwestii wywierania przemocy symbolicznej.

Potencjał analityczny, jaki daje teoria Bourdieu, implikuje przestrzeń możliwości, które pozwalają inaczej spojrzeć na zjawiska społeczne i przekroczyć ograniczenia jakie nakładają założenia klasycznych teorii społecznych. Poglądy Bourdieu stanowią autonomiczną przestrzeń, w której udaje się powiązać badania empiryczne w interakcji z narracją i zmysłem praktycznym w ramach struktury społecznej. Bourdieu odwołuje się do szeroko pojmowanej polityki jako władzy przekonywania w procesie komunikacji. Dorobek Bourdieu jest uważany za istotny punkt odniesienia dla teorii socjologicznych i współczesnej polityki.

Słowa kluczowe: Pierre Bourdieu, władza symboliczna, socjologia polityki, kapitał społeczny

* * *

1. Wstęp

W szeroko definiowanych społeczeństwach zachodnich w wielu aspektach życia społecznego zachodzi od co najmniej kilku dekad coraz szybszy proces konwergencji. Ogólnie można stwierdzić, że jest to trudny do powstrzymania proces modernizacji zmierzający do realizacji zasady równości społecznej. Do cech charakterystycznych tego procesu należą m.in rozwój warstw średnich, segmentacja i tertiaryzacja pracy, rozwój państwa socjalnego, zwiększenie równości szans w systemie edukacyjnym i zawodowym, a także dynamiczny rozwój systemów komunikacyjnych i mediów, jak również sieci współzależności ekonomicznych oraz postępujące wyrównywanie stylów i sposobów życia członków społeczeństwa.

Pomimo tego postępującego procesu wyrównywania szans pojawiają się nowe różnice, nowe formy przywilejów, władzy i dyskryminacji. Paradoksalnie jest tak, jakby realizacja równości powodowała jeszcze większe nierówności. Praca naukowa, którą prowadził Pierre Bourdieu, koncentrowała się na ujawnieniu tej sprzeczności, zawłaszczenia w aspekcie kulturowym. Ponadto analizował w swoich pracach także procesy reprodukcji nierówności społecznych w kontekście globalizacji. Innymi słowy, w kulturach, które cenią równość jako wartość społeczną intensyfikują się procesy podziału społecznego i wykluczenia. Bourdieu dostrzega oznaki sytuacji, że wykluczenie kulturowe jest postrzegane jako nieodłączny element nowoczesnego społeczeństwa, i to właśnie w tym kontekście prowadzi swoje badania. W konsekwencji mówi on o społecznej przestrzeni zróżnicowania, w której identyfikacja z pozycją społeczną ma wiele wspólnego ze stylem życia i kulturą. Dla francuskiego socjologa różnice i procesy wykluczenia nie mają wyłącznie charakteru ekonomicznego, ale przede wszystkim kulturowy. Stąd jego zainteresowanie ukazaniem związku między kulturą i nierównością społeczną. Jego wysiłki zmierzały do skonstruowania teorii społecznej zdolnej do pełniejszego zrozumienia struktury klasowej, a także jej reprodukcji we współczesnym społeczeństwie. Jak stwierdza Bourdieu, kultura stanowi decydujący środek reprodukcji nierówności i przywilejów we współczesnych społeczeństwach¹.

2. Źródła inspiracji Bourdieu

Historyczna dyskusja nad koncepcją obiektywnej nauki, nałożonej na nurt strukturalistyczny, stanowiła punkt wyjścia w procesach badawczych rozwijanych przez Bourdieu². Wypracował on serię kategorii pozwalających interpretować zjawiska kulturowe poprzez analizę strukturalistycznej perspektywy współczesnego społeczeństwa i dynamiki zmian społecznych, widzianych w sieciach transformacji wynikających z procesów globalizacji.

Koncepcja Bourdieu stanowi pole epistemiczne, w którym analizuje się różne okoliczności będące częścią systemów symbolicznych jego myśli, ponieważ są one strukturami umożliwiającymi analizy rzeczywistości społecznej. Spojrzenie teoretyczno-metodologiczne opracowane przez tego francuskiego socjologa stworzyło stanowisko charakteryzujące się stymulowaniem analizy strukturalnej zgodnie z reprezentacjami i formami symbolicznymi wytwarzanymi przez społeczeństwa w procesie transformacji lub konsolidacji nowoczesnego kapitalizmu.

¹ Bourdieu Pierre, *Obiektywizacja uczestnicząca*, tłum. Julian Bakula (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2017), 80-83.

² Halas Elżbieta, *Symbole w interakcji* (Warszawa: Oficyna Naukowa, 2001), 183.

Teoria Bourdieu jest umiejscowiona w debacie nad przewyżczeniem rywalizacji metod, podejść i metodologii między obiektywizmem a subiektywizmem i ze względu na swój charakter ma wpływ na ukonstytuowanie się nauki jako konkretnego paradygmatu badawczego. W myśli Bourdieu odnajdujemy logikę ujmowania władzy jako kategorii pojęciowej, która jest związana ze stosunkami sił, to znaczy jest to pojęcie charakteryzujące się założeniem, że wszelka władza, której udaje się narzucić znaczenia jako obowiązujące, dodaje do nich swoją własną siłę symboliczną. Władza konstytuuje się, zdaniem francuskiego socjologa, w relacji między podmiotem a strukturą społeczną. Implikuje to określenie przestrzeni życia codziennego jako struktur rzeczywistości społecznej, definiowanych na podstawie sposobów wartościowania praktycznego znaczenia rzeczy, zgodnie z interesem jednostek w danym obszarze politycznym, ekonomicznym czy też kulturowym³.

Perspektywa analityczna Bourdieu ukonstytuowana jest jako punkt enuncjacji, który sytuuje władzę pośród ustrukturalizowanych relacji, co generuje ładunek wartości, który pozwala określić wymiar pól analitycznych i ich zastosowanie, szczególnie w tym, co odpowiada władzy w ramach zmian społecznych. W ten sposób perspektywa Bourdieu odpowiada analizie opartej na strukturze społecznej, na którą wpływa praktyka jednostki w świecie społecznym. Praktyczny sens władzy symbolicznej Bourdieu jest ustanowiony jako istotny punkt odniesienia dla socjologii politycznej w jej analizie zrozumienia relacji charakteryzujących zjawiska społeczno-polityczne.

Teoria Bourdieu jest zakorzeniona w teorii klasycznej, ale także interpretuje ją na nowo, biorąc pod uwagę problemy społeczne naszych czasów. W jego pracach często pojawiają się socjologiczne odniesienia do autorów zarówno klasycznych, jak i współczesnych. Czerpiąc z klasycznej teorii społecznej Marksa, Durkheima i Webera, Bourdieu próbuje połączyć program Marksa dotyczący socjologii reprodukcji z programem Durkheima dotyczącym genetycznej socjologii form symbolicznych, wraz z Weberowskimi funkcjami społecznymi dóbr symbolicznych i praktyk symbolicznych⁴.

Od Durkheima przejmuje wyjaśnienie społecznego pochodzenia schematów myślenia, postrzegania i działania (praktyki), oparte na zgodności między strukturami społecznymi a strukturami symbolicznymi. Zgadza się on z Durkheimem, że przyswajanie wiedzy z reprezentacji zbiorowych nie musi być świadome. Różnią się jednak tym, że o ile dla Durkheima funkcjonują one jako źródło integracji, o tyle dla Bourdieu są źródłem dominacji.

³ Tamże, 174-175.

⁴ Jacyno Małgorzata, *Iluzje codzienności. O teorii socjologicznej Pierre'a Bourdieu* (Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN, 1997), 123-128.

Zgadza się również z poprzednikiem co do ogromnego wpływu świadomości zbiorowej na świadomość jednostki, nie akceptując jednak absolutyzacji życia społecznego ani nieodwracalnego przymusu oddziaływania faktów społecznych na jednostkę⁵.

Bourdieu, aby wyzwolić się z determinizmu strukturalnego, zwraca się ku spojrzeniu fenomenologicznemu, próbując pogodzić to, co obiektywne w rzeczywistości społecznej, z tym, co subiektywne. Jego zdaniem, kiedy mówimy o obiektywności i subiektywności, mówimy o tej samej rzeczywistości, ponieważ w porządku ludzkim istnieje „interioryzacja zewnętrzności” i „eksterioryzacja wewnętrzności”. Fałszywa dychotomia między obiektywizmem a subiektywizmem jest główną przeszkodą w budowaniu adekwatnej teorii społecznej. Aby przezwyciężyć tę trudność, koncepcja Bourdieu poddaje analizie kwestie determinacji obiektywnych struktur oraz proces konstrukcji społecznej ustanowiony przez jednostki.

3. Główne elementy teorii społecznej Bourdieu

W literaturze przedmiotu dominuje opinia, że jedną z najważniejszych idei racjonalistycznej filozofii oświecenia było przekonanie, że wiedza jest czynnikiem emancypacji i promocji jednostki. W związku z tym szkoła jako instytucja odpowiedzialna za przekazywanie tej wiedzy wszystkim obywatelom, bez względu na pochodzenie czy kolor skóry, powinna przyczyniać się do zaniku nierówności społecznych i przywilejów⁶.

Na podstawie własnych badań, przeprowadzonych nad francuskim systemem edukacji, Bourdieu dochodzi jednak do wniosku, że system szkolny i uniwersytecki funkcjonuje jako przykład selekcji społecznej na korzyść klas wyższych. Tę selektywną rzeczywistość szkoły potwierdza fakt, że najzdolniejsi uczniowie, ci, którzy otrzymują najbardziej prestiżowe dyplomy, i ci, którzy w końcu uzyskują dostęp do stanowisk władzy, to w większości dzieci pochodzące z klasy wyższej. Zdaniem Bourdieu klasa wyższa korzysta z przywilejów związanych z miejscem urodzenia, dzięki temu, że urodziła się w uprzywilejowanych środowiskach społecznych. Krótko mówiąc, członkowie tych klas są spadkobiercami, których dziedzictwo jest nie tylko ekonomiczne, ale także, a może przede wszystkim, kulturowe.

Według francuskiego socjologa znaczenie tego dziedzictwa społecznego jest zwykle ukryte, zarówno dla samych zainteresowanych, jak i dla osób marginalizowanych w systemie społecznym. Poprzez to ukrycie, pod

⁵ Kopciewicz Lucyna, *Rodzaj i edukacja. Studium fenomenograficzne z zastosowaniem teorii społecznej Pierre'a Bourdieu* (Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, 2007), 70-71.

⁶ Tamże, 77-79.

pozorem neutralności społecznej, mówiąc o osiągnięciach, a nie o dziedziczeniu różnic, szkoła daje gwarancję reprodukcji społecznych stosunków dominacji. Taka postawa jest wpisana w logikę systemu, który opiera się na postulatcie formalnej równości wszystkich uczniów, ale nie jest zdolny, zdaniem Bourdieu, do uznania nierówności innych niż te, które wynikają z indywidualnych uwarunkowań⁷. Proces naturalizacji tego, co społeczne, czyli przekształcenia nierówności społecznych w „naturalne” nierówności inteligencji, kultury itp., pozwala szkole pełnić funkcję legitymizacyjną, przekształcając przywileje klasy wyższej w prawa merytokratyczne, jedyne, które są zgodne z zasadami demokracji. Dla Bourdieu przywilejem *par excellence* jest „dziedziczenie kulturowe”, którego nie da się zrekompensować ani stypendiami, ani lepszą jakością nauczania ze strony szkół i nauczycieli. Skuteczność społecznych czynników różnicowania jest, jego zdaniem, tak duża, że nawet gdyby osiągnięto równość w aspekcie ekonomicznym, system uniwersytecki nadal utrzymałby nierówności poprzez przekształcanie czynników społecznych w indywidualne osiągnięcia lub zasługi⁸.

Z prac Marksa Bourdieu przyjął założenie, że rzeczywistość społeczna jest zbiorem stosunków siły między dwiema historycznie walczącymi ze sobą klasami, natomiast od Webera, że rzeczywistość społeczna jest również zbiorem stosunków znaczenia i że wszelka dominacja społeczna (jednostki, grupy, klasy czy narodu), o ile nie ucieka się do przemocy zbrojnej, musi być zaakceptowana jako prawomocna. Jest to zorganizowane w taki sposób, że „zdominowani” sami przestrzegają zasady własnej dominacji i solidaryzują się z „tymi, którzy dominują”, zgadzając się na ustalony porządek społeczny. Zdaniem Bourdieu legitymizacja dominacji polega na przyznaniu racjonalnego uzasadnienia interesom silniejszego. Oznacza to stosowanie przemocy symbolicznej, która jest społecznie akceptowalna. Ta symboliczna przemoc polega przede wszystkim na narzucaniu „znaczeń” dla działań jednostek.

Francuski socjolog definiuje przemoc symboliczną jako władzę konstytuowania układu odniesienia przez enuncjację, czyli, innymi słowy, konstruowanie rzeczywistości przez sam fakt jej teoretycznego sformułowania. Sprawowanie władzy symbolicznej przez grupę, klasę lub naród ma na celu narzucenie czegoś jako prawdy uniwersalnej, podczas gdy w rzeczywistości jest arbitralnością kulturową. W ten sposób stosunki społeczne stają się również stosunkami konkurencji między arbitrażami kulturowymi, czy to dominującymi, czy zdominowanymi, które nabierają pełnego znaczenia w relacji, która wiąże je w opozycji do siebie. Istnienie kultury dominującej, która legitymizuje interesy dominujących grup, klas i narodów, sprawia, że

⁷ Bourdieu Pierre, *Specyfika dziedziny naukowej i społeczne warunki rozwoju wiedzy*, tłum. Elżbieta Neyman (Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1984), 68.

⁸ Tamże, 91-96.

kultura zdominowana wydaje się nieuprawniona, i skazuje zdominowanych na ciągle oscylowanie między wstydliwą świadomością własnej kulturowej niegodności a dyskredytacją ich działań narzuconą przez dominującą w przestrzeni społecznej *praxis*⁹. Dominujące sposoby myślenia i praktyki przeciwstawiają się zdominowanym sposobom myślenia i praktykom, wykluczając je z uniwersum uznanej kultury. Zdominowanie przez kulturę „silniejszą” jest określane przez Bourdieu jako „rasizm inteligencji”. Według niego jest tyle rasizmów, ile jest grup, które muszą uzasadniać swoje istnienie. Rasizm inteligencji jest tym, za pomocą czego klasa dominująca dąży do stworzenia *teodycei* własnego przywileju, jak mówi Weber, to znaczy uzasadnienia porządku społecznego, nad którym dominuje. Jest tym, co sprawia, że klasa rządząca czuje się usprawiedliwiona w realizacji swojej dominacji.

W teorii socjologicznej Bourdieu istotne miejsce zajmuje także koncepcja *habitusu*. Dzięki niej francuski socjolog precyzyjnie określa takie pojęcia, jak jednostka i społeczeństwo, czyli, innymi słowy, wewnętrzne struktury podmiotowości i zewnętrzne struktury społeczne. Za pomocą tej koncepcji wyjaśnia, że te dwie struktury nie tylko nie są od siebie odległe, ale że stanowią dwie strony tej samej rzeczywistości, czyli tej samej historii zbiorowej¹⁰. *Habitus* to system dyspozycji do działania, odczuwania i myślenia w określony sposób, zinternalizowany i przyjęty przez jednostki w toku ich socjalizacji. *Habitus* przejawia się przede wszystkim poprzez „zmysł praktyczny”, czyli zdolność do poruszania się, działania i orientowania się w zależności od pozycji, jaką zajmuje się w przestrzeni społecznej. A wszystko to bez odnoszenia się do świadomej refleksji, a dzięki jedynie nabytym dyspozycjom, które działają automatycznie. *Habitus* – jak stwierdza Bourdieu – to system schematów percepcji i ocen jako struktury poznawczej i ewaluacyjnej, którą jednostki nabywają poprzez trwałe doświadczenie swojej pozycji w świecie społecznym¹¹.

Kolejnym istotnym założeniem w teorii Bourdieu, jest „pojęcie pola”, które określa on jako specyficzny charakter uwarunkowań, które w danej przestrzeni współtworzą pewien zakres interakcji. W zależności od cech, które obiektywnie definiują daną dziedzinę, mamy dziedziny ekonomiczne, polityczne, religijne, kulturalne, sportowe itd. Pole to określony system obiektywnych relacji, które mogą mieć charakter sojuszu lub konfliktu, konkurencji lub współpracy, w zależności od różnych pozycji zajmowanych przez podmioty społeczne. Pozycje te są niezależne od podmiotów,

⁹ Hałas Elżbieta. „Polityka symbolizacji w ujęciu Pierre’a Bourdieu a interakcjonizm symboliczny”, *Studia socjologiczne*, nr 4 (1999): 89.

¹⁰ Bourdieu Pierre, *Zmysł praktyczny*, tłum. Maciej Falski (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008), 74.

¹¹ Tamże, 78.

które w danym momencie je zajmują. Dlatego każda interakcja odbywa się w określonym polu i jest określona przez pozycję zajmowaną przez różne podmioty społeczne. W każdej z tych dziedzin istnieją różne dobra, m.in. ekonomiczne, kulturowe i społeczne. Dane dobro staje się kapitałem, gdy istnieje rynek, na którym cena tego dobra jest określana w zależności od obiektywnych stosunków sił ustanowionych między podmiotami działającymi na tym polu (producentami i konsumentami). W tym sensie każde pole jest rynkiem, na którym wytwarza się i negocjuje określony kapitał¹². Dlatego też wartość kapitału nie jest ustalona raz na zawsze, lecz ulega ciągłym zmianom w zależności od relacji sił w każdym z pól. W ramach nieredukowalnych różnic logicznych, istniejących między różnymi dziedzinami (polityczną, literacką, artystyczną, akademicką itd.) można również znaleźć w nich strukturalne i funkcjonalne podobieństwa¹³. Widzimy zatem, że każda dziedzina ma swoich dominujących i zdominowanych, swoje walki o uzurpację lub wykluczenie oraz swoje mechanizmy reprodukcji. Dana dziedzina jest również określona przez swoje własne specyficzne cele i interesy, które są nieredukowalne do strategii i interesów innych dziedzin. Ci, którzy należą do tej samej dziedziny, zostali wyszkoleni (*habitus*), by poznać, wejść i śledzić grę, która rozwija się w każdej z dziedzin. Aby pole mogło funkcjonować, muszą istnieć pewne strategie i ludzie chętni do gry, obdarzeni *habituem*, który zapoznaje ich ze znajomością praw i strategii właściwych każdym polu.

Zdaniem Bourdieu kapitał społeczny jest kapitałem wspólnym dla wszystkich dziedzin. We wszystkich z nich jednostki mogą nabywać ten rodzaj kapitału. Jest to, zdaniem francuskiego socjologa, zbiór rzeczywistych lub potencjalnych zasobów związanych z posiadaniem zinstytucjonalizowanej wiedzy. Innymi słowy, przynależność do grupy wiąże się nie tylko z zestawem wspólnych cech, ale także z połączeniem całego szeregu trwałych i użytecznych relacji. Wielkość kapitału społecznego, jaki posiada każda jednostka, zależy od ilości wiedzy, jaką może ona zgromadzić w danym momencie, oraz od ilości innych kapitałów: ekonomicznego, kulturowego czy symbolicznego. Według Bourdieu kapitał społeczny, choć niezależny i odrębny, wywiera efekt mnożnikowy na wszystkie inne kapitały, które każdy podmiot społeczny posiada w obszarach, w których się znajduje.

W koncepcji Bourdieu istotne miejsce zajmuje także pojęcie przestrzeni społecznej, która jest opisywana jako system pozycji społecznych, w którym jedna jest określona w stosunku do drugiej. Francuski socjolog porównuje przestrzeń społeczną do przestrzeni geograficznej, w której róż-

¹² Bourdieu Pierre, *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzienia*, tłum. Piotr Bilos (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2005), 222-223.

¹³ Tamże, 305-307.

ne regiony są połączone, a jednocześnie oddzielone. Wartość każdej pozycji społecznej mierzy się dystansem społecznym, który dzieli ją od pozycji powyżej i poniżej. W związku z tym przestrzeń społeczna jest systemem różnic, pozycji, które są określone przez samą swoją odmienność. Porządek społeczny dla Bourdieu to globalny system przestrzeni społecznych, tworzonych przez zbiory pozycji społecznych, powiązanych i jednocześnie rozdzielonych dystansami, które je dzielą¹⁴. W celu reprodukcji tego porządku społecznego podmioty o dominującej pozycji to te, które podejmują największe wysiłki, by utrzymać, stworzyć lub odtworzyć konsensus w każdej przestrzeni społecznej.

Ewolucja w przestrzeni społecznej zakłada rzeczywiste poczucie działania społecznego, które zasadniczo nabywa się poprzez praktykę. Ten praktyczny zmysł orientacji oddaje do dyspozycji jednostki całą gamę wiedzy, która umożliwia mu dostosowanie się do większości interakcji zachodzących w każdej konkretnej przestrzeni. Pod tym względem praktyka każdego podmiotu porusza się między zasadą zgodności a zasadą rozróżnienia. Treść i forma tego zobowiązania są zawsze uwarunkowane obiektywną strukturą przestrzeni społecznej, w której różne podmioty podejmują rywalizację. Zdaniem Bourdieu świat społeczny, choć jawi się jako rzeczywistość silnie ustrukturyzowana, może być postrzegany i wyrażany na różne sposoby, ponieważ zawsze wiążą się z pewną dozą nieokreśloności i nieprecyzyjności, a jednocześnie z pewnym stopniem elastyczności semantycznej¹⁵. Dlatego też tak istotny jest dobór odpowiedniej metodologii w badaniach wymienionych zagadnień.

4. Założenia metodologiczne

Zastosowana przez francuskiego socjologa metodologia polegała przede wszystkim na krytycznej analizie treści dyskursu społecznego zgodnie z założeniem, że dyskursy są skonfigurowane jako narracje, których celem jest zrozumienie świata społecznego. Innymi słowy, oznacza to zdolność do tworzenia konstrukcji społeczno-kulturowych poprzez pragmatyczne zdolności podmiotu w określonej przestrzeni. Jednocześnie prowadzi to do pełniejszej interpretacji takich pojęć, jak państwo, władza, polityka czy społeczeństwo obywatelskie. Teoria Bourdieu odpowiada schematowi pojmowania pól życia społecznego jako odbicia codzienności, ponieważ są one elementami politycznymi zanurzonymi w społeczno-kulturowej dynamice

¹⁴ Bourdieu Pierre, Reynaud Jean Daniel, *Czy socjologia działania jest możliwa?*, tłum. Krzysztof Wakar (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1984), 125-129.

¹⁵ Natanek Maciej, *Pierre Bourdieu – antropolog refleksyjny na tropie (pierwotnego) oblicza pól kulturowych*, (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011), 136.

podmiotu. Koncepcja Bourdieu zakłada, że społeczeństwa są problematyzującymi się polami, co czyni procesy społeczno-kulturowe bardziej złożonymi z punktu widzenia kondycji podmiotu.

Władza symboliczna jest w koncepcji Bourdieu kategorią analityczną ze względu na możliwość odnoszenia jej do innych dziedzin teorii społecznej. Koncepcja zaproponowana przez francuskiego socjologa pozwala spojrzeć na formy dominacji w sposób odmienny. Takie ujęcie wykracza poza klasyczną wizję funkcjonalizmu, koncentrując się na analizach związanych z przemocą symboliczną w ramach relacji władzy między dominującym a zdominowanym. Z tego powodu władza symboliczna jest pojęciem, które pozwala rozpoznać specyfikę symbolicznego systemu produkcji, stanowiąc funkcjonalną kategorię w wyjaśnianiu zjawisk politycznych współczesnego społeczeństwa¹⁶. Pojęcie władzy symbolicznej odpowiada ramom analitycznym odnoszącym się przede wszystkim do kwestii władzy politycznej realizowanej w konkretnej strukturze społecznej. Wymiar teoretyczno-metodologiczny zaproponowany przez Bourdieu łączy się z wymiarem badań empirycznych, które pozwalają na zastosowanie narzędzi opartych na analizie zjawisk społecznych, sprzyjających symbolicznemu systemowi znaczeń i enuncjacji rzeczy samych w sobie i dla siebie. Oznacza to uznanie, że władza symboliczna jest w efekcie tą niewidzialną władzą, która może być sprawowana tylko przy współudziale tych, którzy nie chcą wiedzieć, że jej doświadczają lub że ją sprawują¹⁷.

W koncepcji Bourdieu, teoretyczny sens wiedzy jest związany z władzą jako polem analizy społecznych relacji podmiotu i struktury. Oznacza to konfigurację systemu symbolicznego reprezentowanego przez relacje i sensy połączone z działaniami, które ustanawiają władzę jednostki w publicznej sferze społeczeństwa. Bourdieuowska wizja władzy symbolicznej wiąże się z potrzebą konkretyzacji praktycznego sensu rzeczy i znaczenia relacji społecznych w obszarach, w których obecne są różne rodzaje kapitału, m.in. kulturowy, społeczny i intelektualny¹⁸.

Koncepcja Bourdieu ma duże znaczenie dla socjologii politycznej, a szerzej całej teorii społecznej, ponieważ pozwala na kompleksowe ujęcie konceptualnego i metodologicznego zakresu, który stanowi przestrzeń dla interpretacji struktury współczesnego społeczeństwa. Potencjał analityczny, jaki daje teoria Bourdieu, implikuje przestrzeń epistemicznych możliwości, które pozwalają inaczej spojrzeć na zjawiska społeczne i przekroczyć

¹⁶ Kwiatkowska Ewa, „O naturze, kulturze, granicy i potencjale kategorii habitusu”, *Prace Kulturoznawcze*, XIV/1 (2012): 42-46.

¹⁷ Bourdieu Pierre, Passeron Jean Claude, *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*, tłum. Elżbieta Neyman (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990), 79.

¹⁸ Dębska Hanna, *Od władzy normatywnej do władzy symbolicznej: podejście Pierre'a Bourdieu* (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2014), 86.

ograniczenia jakie nakładają założenia funkcjonalizmu i strukturalizmu. Poglądy Bourdieu stanowią autonomiczną przestrzeń, w której udaje się połączyć badania empiryczne w interakcji z narracją, dyskursem, emocjami i zmysłem praktycznym w ramach struktury społecznej. Kategorie używane przez Bourdieu stają się polami analitycznymi, które pozwalają na połączenie aspektów etnografii, antropologii, ekonomii i socjologii w celu stworzenia adekwatnej metodologii do badań zjawisk społecznych i politycznych. Relacje te wpływają na kryteria wartościowania i postrzegania znaczeń dotyczących obiektów w ramach całego systemu symbolicznego ukształtowanego między jednostką a strukturą społeczną¹⁹. Jest to związane z dyspozycją podmiotów do określania, modyfikowania czy dekodowania zbioru formalnych i nieformalnych *habitusów*, które są niezbędne przy precyzowaniu sensu i znaczeń działań, jakie realizuje jednostka w rzeczywistości społecznej.

5. Zakończenie

Za jeden z najistotniejszych celów socjologii Bourdieu uważał problematyzację oczywistości dobrze znanych rozwiązań i praktyk. Według francuskiego socjologa jednostka jest głęboko zakorzeniona w świecie społecznym, co obrazują najważniejsze założenia jego teorii. Znaczenie dorobku francuskiego socjologa dobrze oddają słowa Hałas, która stwierdza: „według Bourdieu, podobnie jak dla pragmatystów i interakcjonistów symbolicznych, znaczenia mają genezę społeczną. Bada je od strony praktyk zbiorowych – »ucieleśnionych« habitusów i praktyk dyskursywnych jako płaszczyzny pozwalającej w oryginalny sposób przezwyciężyć rozmaite dualizmy od dawna obecne w socjologii: realizm – nominalizm w ujmowaniu społeczeństwa; indywidualizm – kolektywizm; dualizm struktury i historii (...) Bourdieu odwołuje się do szeroko pojmowanej polityki jako władzy przekonywania w procesie komunikacji. Przedstawia innowacyjny projekt socjologii symbolicznej jako nauki o kulturze i nauki politycznej zarazem”²⁰.

Dorobek Bourdieu jest uważana za punkt odniesienia dla teorii socjologicznych i współczesnej wiedzy o polityce. Jego zdolność do tworzenia symbolicznego systemu komunikacji między takimi zagadnieniami jak kultura, władza, polityka czy państwo. Teoria Bourdieu wskazuje na dwie kluczowe kwestie służące zrozumieniu dynamiki stosunków społecznych: ich wpisanie w historię oraz konfliktowość wynikająca z różnych pozycji

¹⁹ Bourdieu Pierre, Wacquant Loice J. D., *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*, tłum. Anna Sawisz (Warszawa: Oficyna Naukowa, 2001), 181-183.

²⁰ Hałas, „Polityka symbolizacji w ujęciu Pierre’a Bourdieu...”, 95-96.

społecznych i uprawnień władzy. W ten sposób proces dominacji i reprodukcji można zaobserwować w samym wnętrzu relacji społecznych. Główny wniosek, jaki płynie z przedstawionych analiz, jest następujący: koncepcja socjologii Bourdieu stanowi istotny punkt odniesienia w badaniach społecznych, a co więcej, jej znaczenie w kontekście analiz współczesnych procesów globalizacji najprawdopodobniej będzie wzrastać.

Bibliografia

- Bourdieu Pierre. *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądenia*. Tłumaczenie Piotr Bilos. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2005.
- Bourdieu Pierre. *Obiektywizacja uczestnicząca*. Tłumaczenie Julian Bakuła. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2017.
- Bourdieu Pierre. *Specyfika dziedziny naukowej i społeczne warunki rozwoju wiedzy*. Tłumaczenie Elżbieta Neyman. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1984.
- Bourdieu Pierre. *Zmysł praktyczny*. Tłumaczenie Maciej Falski. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.
- Bourdieu Pierre, Jean Claude Passeron. *Reprodukcja. Elementy teorii systemu nauczania*. Tłumaczenie Elżbieta Neyman. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1990.
- Bourdieu Pierre, Jean Daniel Reynaud. *Czy socjologia działania jest możliwa?* Tłumaczenie Krzysztof Wakar. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1984
- Bourdieu Pierre, Loice J. D. Wacquant. *Zaproszenie do socjologii refleksyjnej*. Tłumaczenie Anna Sawisz. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2001.
- Dębska Hanna. *Od władzy normatywnej do władzy symbolicznej: podejście Pierre'a Bourdieu*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2014.
- Hałas Elżbieta. „Polityka symbolizacji w ujęciu Pierre'a Bourdieu a interakcjonizm symboliczny”. *Studia socjologiczne*, nr 4 (1999): 77-99.
- Hałas Elżbieta. *Symbol w interakcji*. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2001.
- Jacyno Małgorzata. *Iluzje codzienności. O teorii socjologicznej Pierre'a Bourdieu*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN, 1997.
- Kopciwicz Lucyna. *Rodzaj i edukacja. Studium fenomenograficzne z zastosowaniem teorii społecznej Pierre'a Bourdieu*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, 2007.
- Kwiatkowska Ewa. „O naturze, kulturze, granicy i potencjale kategorii habitusu”. *Prace Kulturoznawcze*, XIV/1 (2012): 35-52.
- Natanek Maciej. *Pierre Bourdieu – antropolog refleksyjny na tropie (pierwotnego) oblicza pól kulturowych*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2011.

Pierre Bourdieu and his contributions to contemporary sociology of politics

SUMMARY

This paper aims to provide an introduction to the thought of Pierre Bourdieu in order to show more fully the significance of his work for social theory. For this reason, a review of the main concepts that are present in his work is made. Bourdieu's concept is of great importance for political sociology and more broadly for social theory as a whole. It allows for a comprehensive methodological approach that provides a space for interpreting the structure of contemporary society in terms of exerting symbolic violence. The analytical potential offered by Bourdieu's theory implies a space of possibilities that allows us to look at social phenomena in a different way, and to transcend the limitations imposed by the assumptions of classical social theory. Bourdieu's approach represents an autonomous space in which it manages to link empirical research in interaction with narrative and practical sense within the social structure. Bourdieu refers to politics broadly as the power of persuasion in the process of communication. Bourdieu's oeuvre is considered an important reference point for sociological theory and contemporary politics.

Keywords: Pierre Bourdieu, symbolic power, sociology of politics, social capital